

ปราสาทเมืองแขก

ปราสาทเมืองแขก

เทวสถานวัฒนธรรมขอม สร้างถวายแด่พระอินทร์ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕
ณ บ้านกกกอก ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ปราสาทเมืองแขก

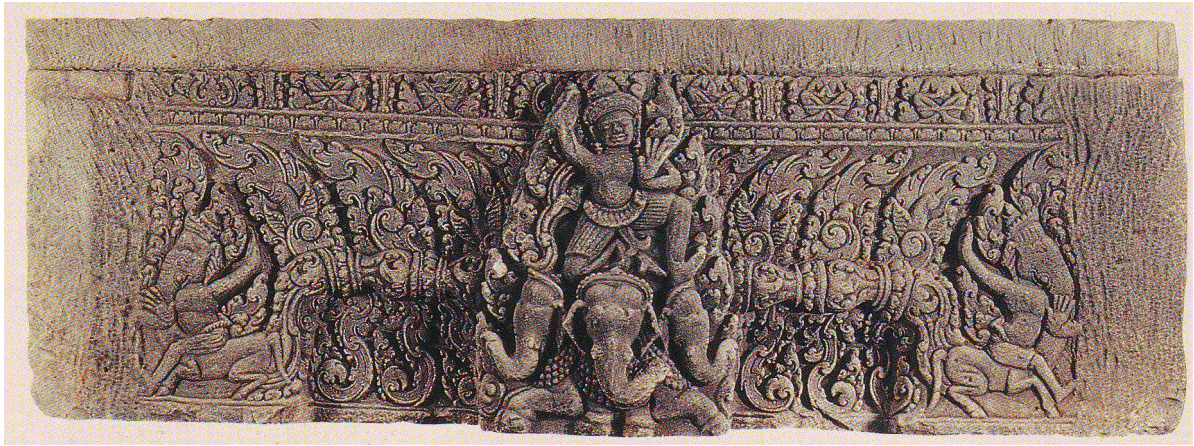
ปราสาทเมืองแขก ตั้งอยู่ที่บ้านกกกอก ตำบลโคกคราม อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดนครราชสีมา ลักษณะเป็นปราสาท ๓ หลัง ก่อด้วยหินทรายและอิฐตั้งอยู่บนฐานเดียวกันหันหน้าไปทางทิศเหนือ เฉพาะองค์ปราสาทประธาน มีห้องต่อออกมาทางด้านหน้าเรียกว่า มณฑป เช่นเดียวกับปราสาทประธานของปราสาทพิมาย ปราสาทพนมวันและปราสาทพนมรุ้ง สภาพปัจจุบันเหลือเพียงส่วนฐานและเรือนธาตุหรือผนังอาคารเท่านั้น มณฑปมีบันไดทางขึ้นทางด้านหน้าและด้านข้าง ปราสาทประธานขนาดด้วยปราสาทบริวาร ด้านทิศตะวันออกและตะวันตก จำนวน ๒ องค์ ทางด้านข้างของมณฑปมีอาคาร ๒ หลัง ซึ่งอาจเป็นวิหารหรืออوبرณาลัย อาคารทั้งหมดล้อมรอบด้วยกำแพงก่อด้วยอิฐ มีประตูชุมทางเข้าด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออกของกำแพงก่อเป็นห้องยาวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนานกันไปกับแนวกำแพง

ถัดจากกำแพงออกมา ล้อมรอบด้วยคูน้ำเว้นทางเข้าด้านทิศเหนือ โดยด้านเดียวกันนี้ก่อเป็นแนวกำแพง มีประตูชุมทางเข้าตรงกลาง ส่วนกำแพงด้านที่เหลือใช้แนวคันดินขอบสระเป็นกำแพงแทน ถัดจากกำแพงออกมาทางด้านหน้ามีอาคารสองหลังหันหน้าเข้าหากัน มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมฐานก่อด้วยศิลาแลงและหินทราย มีมุขยื่นมาทางด้านหน้า อาคารทั้งสองหลังนี้มีกำแพงล้อมรอบ

ปราสาทเมืองแขกได้รับการุดค้นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๐๒ ในโครงการการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ ดำเนินการขุดแต่งเพื่อการบูรณะ จากการขุดแต่งและบูรณะพบหลักฐานสำคัญหลายชิ้น สามารถนำมาใช้กำหนดอายุโบราณสถานแห่งนี้ได้ ที่สำคัญได้แก่ทับหลังรูปเทวดานั่งในซุ้มเหนือหน้ากาล ทับหลังสลักภาพเล่าเรื่องวามนาวตาร ทับหลังรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ทับหลังรูปมหาสุรเมธีเป็นต้น ซึ่งมีลักษณะที่เปรียบได้กับศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์ - แปรูป กำหนดอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนทับหลังอีกหลายชิ้น รวมทั้งศิวิลิ่งฐานศิวิลิ่งและโคนนที บริเวณปราสาทประธาน อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าศาสนสถานแห่งนี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อประกอบศาสนกิจในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย ที่นับถือพระศิวะหรือพระอิศวรเป็นใหญ่เหนือปวงเทพทั้งมวล

กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนและประกาศขอบเขตโบราณสถานปราสาทเมืองแขกเป็นโบราณสถานของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๕๓ ตอนที่ ๓๔ วันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๙ และเล่ม ๑๐๐ ตอนที่ ๓๖ วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๒๖ ตามลำดับ เนื้อที่โบราณสถาน ๘ ไร่ ๒๕ ตารางวา

ทับหลังรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

ทับหลังรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

หินทราย ศิลปะลพบุรี พุทธศตวรรษที่ ๑๕ พบที่ปราสาทเมืองแขก ณ บ้านกกกอก
ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ทับหลังรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

พระอินทร์เป็นเทพที่เก่าแก่องค์หนึ่งของศาสนาฮินดู พระองค์เป็นเทพเจ้าแห่งสวรรค์และสายฝน ผู้ประทานความชุ่มชื้นให้แก่พื้นโลก นอกจากนี้ยังถือเป็นเทพผู้ดูแลรักษาทิศตะวันออกอีกด้วย (ด้วยเหตุนี้จึงมักพบภาพของพระอินทร์บนทับหลังหรือหน้าบันบนปราสาทหินด้านทิศตะวันออกอยู่เสมอ) พระอินทร์มีพาหนะได้แก่ช้างเอราวัณ (ช้าง ๓๓ เศียร แต่ในบางครั้งอาจทำเป็นภาพช้าง ๓ เศียรก็ได้) และมีเทพศาสตราวุธสำคัญที่ทรงถือได้แก่ วัชระ (สายฟ้า) แต่บางครั้งก็ทรงถือขอช้าง หรือกอกบัว สำหรับ “วัชระ” ที่เป็นเทพศาสตราวุธของพระอินทร์นั้น ตามประวัติกล่าวกันว่า เป็นกระดูกของฤาษีตนหนึ่งที่ชื่อ ฤาษีหะจิจิ โดยเทวนิยายเล่าว่าครั้งหนึ่งเทวดาได้รับกับอสูรเสียที่พ่ายแพ้เหาะหนีไป ระหว่างทางเห็นฤาษีหะจิจินั่งบำเพ็ญเพียรอยู่ จึงเอาอาวุธไปฝากไว้ เพื่อจะหนีออกมาตัวรอด โดยได้ไปหลบอยู่ที่เขามันทรเป็นเวลานาน ในระหว่างนั้นฤาษีหะจิจิ ก็บำเพ็ญภาวนาจนอาวูมิต่าง ๆ กลายเป็นหลาวแหลมเสียบเข้าไปในกายของฤาษีและกลายเป็นกระดูกของฤาษีไปในที่สุด ครั้นต่อมาเหล่าเทวดาต้องการกลับไปต่อสู้กับอสูร ได้เรียนคัมภีร์ธนูรเทพจากท้าวมหาพรหมจนเชี่ยวชาญจนกลับไปขออาวุธคืนจากฤาษี พระฤาษีบอกว่าถ้าคืนให้ตนก็ต้องตาย แต่หากต้องการจริง ๆ ก็ต้องให้พรตนว่า หากตนเสียชีวิตก็ขอให้ได้ขึ้นไปอยู่สวรรค์ เทวดาก็ยินยอม พระฤาษีจึงให้เทวดาไปนำโคมาเลี้ยวร่างกายตน จนเนื้อหนังหลุดไปจนหมดเหลือแต่กระดูก ๓๑ ท่อน พอเทวดาหยิบกระดูกก็กลายเป็นอาวุธไปทั้งหมด คงเหลืออยู่เพียงกระดูกสันหลัง ซึ่งก็ได้กลายเป็นวัชระ คือ สายไฟของพระอินทร์

พระอินทร์ของศาสนาฮินดูนั้น แม้จะเป็นเจ้าแห่งสวรรค์ แต่บางครั้งก็ได้ลงมาในโลกมนุษย์ด้วยพระองค์มีนิสัยเจ้าชู้ จนกระทั่งครั้งหนึ่งมีเรื่องใน “มหากาพย์” ว่าพระอินทร์ได้ไปหลงรักนางอหฺลยา ซึ่งเป็นชายาของพระมหาฤาษีโคดม ต่อมาพระองค์ได้แปลงกายเป็นฤาษีเข้าไปหานางอหฺลยา พระฤาษีโคดมจับได้จึงสาปให้มีเครื่องหมายเพศสตรีบนพนักขึ้นตามร่างกายของพระอินทร์และได้ชื่อว่า “สหัสโยนี” ต่อมาพระอินทร์สำนึกผิด จึงไปขอโทษพระฤาษีเพื่อให้อภัยล้างคำสาป แต่เนื่องจากคำสาปดังกล่าวแก้ไม่ได้จึงเปลี่ยนให้เครื่องหมายเพศหญิงกลายเป็นนัยน์ตาแทน พระองค์จึงได้ชื่อว่า “พันตา” ตั้งแต่นั้นมานอกจากนี้ในคำสาปดังกล่าวของพระฤาษี ได้ขอให้เครื่องหมายเพศของพระอินทร์ขาดหายไปด้วย พระอินทร์จึงต้องไปปรบกวพระเพลิงช่วยพร้อมเล่าเรื่องให้ฟัง พระเพลิงเห็นใจจึงพาไปหาพระเทพบิดร ขอให้ถอนลึงค์แก่ที่ผู้คนนำมาถวายเอาไปติดให้พระอินทร์แทนของเดิมที่ถูกสาปให้หายไป

ทับหลังชิ้นดังกล่าวนี้ ได้จากการสำรวจและขุดแต่ง พ.ศ. ๒๕๐๒ โดยโครงการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ทับหลังสลักภาพเล่าเรื่องวามนาวตาร (พระนารายณ์อวตารเป็นพรามณ์เตี้ย)

ทับหลังสลักภาพเล่าเรื่องวามนาวตาร (พระนารายณ์อวตารเป็นพรามณ์เตี้ย)

หินทราย ศิลปะลพบุรี พุทธศตวรรษที่ ๑๕ พบที่ปราสาทเมืองแขก ณ บ้านกกกอก
ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ทับหลังสลักภาพเล่าเรื่องวามนาวตาร (พระนารายณ์อวตารเป็นพราหมณ์เตี้ย)

เป็นอวตารปางที่ ๕ ของพระนารายณ์ ตามเรื่องเล่าว่า มีสุรตนหนึ่งชื่อ ท้าวพลี บำเพ็ญ
ยัญกรรมจนมีฤทธิ์ ยกทัพไปรบกับเหล่าเทวดาจนกระทั่งได้เมืองดาวดึงส์ จากนั้นได้ตั้งตนเป็นผู้ปกครองโลก
ทั้ง ๓ คือ ทั้งโลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และโลกบาดาล เหล่าเทพทั้งหลายจึงไปอ้อนวอนพระนารายณ์ขอให้
ช่วย พระองค์จึงอวตารลงมาเป็นพราหมณ์น้อย บุตรของพระกัศยปเทพบิดรกับนางอหิตี ได้เข้าไปสู่สถานที่
ประกอบยัญพิธีของท้าวพลี ซึ่งเมื่อท้าวพลีเห็นพราหมณ์น้อยเข้ามาสู่สถานที่บูชา จึงดักน้ำชำระเท้าของ
พราหมณ์ตามประเพณีและถามความประสงค์ พระนารายณ์แปลงจึงขอแผ่นดิน ๓ ก้าวจากท้าวพลี เมื่อท้าว
พลียกให้พราหมณ์น้อยจึงแสดงฤทธิ์ ก้าวแรกเหยียบแผ่นดินสวรรค์ ก้าวที่สองเหยียบแผ่นดินโลกมนุษย์ ท้าว
พลีตกใจ พราหมณ์น้อยจึงกลับคืนร่างเป็นองค์พระนารายณ์ยกโลกสวรรค์ให้พระอินทร์และเหล่าเทพปกครอง
ตามเดิม พระยาครุฑได้เข้าจับท้าวพลีมัดไว้ พระนารายณ์จึงโปรดให้ไปอยู่ในแดนบาดาลชั้นลึกที่สุดอันเป็น
สถานที่อยู่ของพวกนาค ต่อมาท้าวพลีได้ประกอบกิจบวชองค์พระนารายณ์และพระศรี พระองค์ทรงเมตตาจึง
โปรดให้กลับขึ้นมาอยู่ชั้นที่ ๒ ของแดนบาดาลมีชื่อว่า สุตลบาล ซึ่งมีสุภาพสุขสบายคล้ายแดนสวรรค์ และ
ให้ประกอบภารกุศล ห้ามทำชั่วเด็ดขาด

ทับหลังชิ้นดังกล่าวนี้ ได้จากการสำรวจขุดแต่ง พ.ศ. ๒๕๐๒ โดยโครงการสำรวจและขุด
แต่งโบราณวัตถุสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย
จังหวัดนครราชสีมา

ทับหลังสลักภาพมหิงสาสูตรมรรตณี

ทับหลังสลักภาพมหิงสาสูตรมรรตณี

หินทราย ศิลปะลพบุรี พุทธศตวรรษที่ ๑๕ พบที่ปราสาทเมืองแขก ณ บ้านกกกอก ตำบลโคราษ
อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ทับหลังสลักภาพมหิงสาสูตรมรณนี้

ทับหลังสลักภาพเล่าเรื่องมหิงสาสูตรมรณนี้ เป็นตอนที่นางอุมา ชายาของพระศิวะ ทรงปราบอสุรรูปควาย มีชื่อว่า มหิษาสูร เรื่องเล่ามีอยู่ว่า มหิษาสูรเป็นอสุรรูปควายฤทธิ์เดชอำนาจมาก จนสามารถเอาชนะแก่ทั้ง ๓ ไตรภพ ได้รับพรว่าจะไม่แพ้แก่เทพองค์ใดองค์หนึ่ง เมื่อได้พรแล้วก็รังแกเทวดาโดยไม่ มีผู้ใดสามารถปราบได้ บรรดาทวยเทพทั้งหลายจึงมาชุมนุมกัน หลังน้ำตาและหยาดเหงื่อแห่งความโกรธแค้นเข้าสู่กองไฟ จึงบังเกิดเทวียักษ์หนึ่ง มีนามว่านางกาดยายนี มีทั้งความงามและแสงสว่างดุจดวงอาทิตย์ พันดวง มีสามเนตร ๑๘ กร ทรงสิงห์เป็นพาหนะ ถือศาสตราวุธที่เหล่าทวยเทพทั้งหลายประทานให้ เช่นตรีศูล (จากพระอิศวร) จักร (จากพระนารายณ์) วัชระ (จากพระอินทร์) หอก (จากพระอัคนิ) เป็นต้น พระนางได้ออกไปสู่กับมหิษาสูรที่เขาวินัยและประหารอสูรดังกล่าวได้สำเร็จ ภาพสลักเล่าเรื่องจึงมักแสดงภาพบุคคลผู้หญิงมีหลายกร เหยียบอยู่บนควาย เป็นต้น

ทับหลังชิ้นดังกล่าวนี้ ได้จากการสำรวจและขุดแต่ง พ.ศ. ๒๕๐๒ โดยโครงการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ชั้นส่วนหน้าบันสลักเรื่องพระคิเวและนางปารพตีทรงโคนนทิ (อุมามเหศวร)

ชั้นส่วนหน้าบันสลักเรื่องพระคิเวและนางปารพตีทรงโคนนทิ (อุมามเหศวร)

หินทราย ศิลปะลพบุรี พุทธศตวรรษที่ ๑๕ พบที่ปราสาทเมืองแขก ณ บ้านกกกอก ตำบลโคราช
อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ชิ้นส่วนหน้าบัน สลักเรื่องพระศิวะและนางปารพตีทรงโคนนทิ (อุมามเหศวร)

สลักเป็นรูปพระศิวะและพระชายา คือ นางปารพตีหรือนางอุมา ประทับนั่งอยู่บนพาหนะ คือ โคนนทิ มีเทวดาถือเครื่องสูงประกอบบรายล้อมทั้งด้านหน้าและด้านหลัง

ลักษณะขององค์ประกอบรูปสลักดังกล่าว นิยมเรียกกันว่า อุมามเหศวร พบมากทางตอนใต้ของอินเดีย ส่วนในประเทศไทยพบที่หน้าบันของปราสาทพนมรุ้ง ทับหลังปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ หน้าบันของปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ทับหลังของปราสาทสองพี่น้องที่เมืองสีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ และภาพสลักนูนต่ำที่ถ้ำวาวแดง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

หน้าบันชิ้นดังกล่าวนี้ ได้จากการสำรวจและขุดแต่ง พ.ศ. ๒๕๐๒ โดยโครงการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ปราสาทโนนคุ้

ปราสาทโนนคุ้ เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู ที่สร้างขึ้นตามแบบศิลปะเขมรโบราณ
ณ บ้านกกกอก ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ปราสาทโนนกู่

ปราสาทโนนกู่ ตั้งอยู่ที่ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เป็นปราสาทองค์เดียว ฐานสูงก่อด้วยหินทราย หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีมุขยื่นออกไปทางด้านหน้า มีบันไดทางขึ้นลงทั้งทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก สภาพปัจจุบันเหลือเพียงฐานสูงประมาณ ๒ เมตรเศษ

ด้านหน้าของปราสาทประธาน ปรากฏอาคาร ๒ หลัง เรียกว่า วิหารหรือบรรณาลัย ตั้งหันหน้าเข้าหาปราสาทประธาน เป็นอาคารก่อด้วยอิฐ ตั้งอยู่บนฐานหินทราย ทั้งหมดล้อมรอบด้วยกำแพงที่สร้างด้วยอิฐและหินทราย มีประตูชุมทางเข้า ๒ ด้าน คือด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ถัดออกไปนอกของประตูชุมทางทิศตะวันออกมีซากโบราณสถานลักษณะคล้ายกับขุมประตูลูกหนึ่ง

กรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่งที่ปราสาทโนนกู่แห่งนี้หลายครั้ง ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๐๒ ในโครงการการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ ดำเนินการขุดแต่งเพื่อการบูรณะ จากการขุดแต่งและบูรณะพบหลักฐานสำคัญหลายชิ้น เช่น ปราสาทจำลอง เทวรูปหรือทวารบาล เป็นต้น ปัจจุบันจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิทยาลัยจากหลักฐานต่าง ๆ ที่พบ สันนิษฐานได้ว่าปราสาทองค์นี้น่าจะสร้างขึ้นร่วมสมัยกับปราสาทเมืองแขกที่อยู่ใกล้เคียงคือประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕

กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนและประกาศขอบเขตปราสาทโนนกู่เป็นโบราณสถานของชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๓ ตอนที่ ๓๔ เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๙ และเล่ม ๙๙ ตอนที่ ๑๕๕ วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๕ ตามลำดับ เนื้อที่โบราณสถาน ๓ ไร่ ๓ งาน ๗๘ ตารางวา

ปราสาทเมืองเก่า

ปราสาทเมืองเก่า โบราณสถานในศาสนาพุทธลัทธิมหายาน ๑ ใน ๑๐๒ แห่ง ของอโรคยาศาล
สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ณ บ้านเมืองเก่า ตำบลโคราข อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ปราสาทเมืองเก่า

ปราสาทเมืองเก่า ตั้งอยู่ที่บ้านเมืองเก่า ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทเมืองเก่าเป็นอาคารที่เรียกว่า อโรคยาศาล หรือ ศาสนสถาน ประจำสถานพยาบาลอีกแห่งหนึ่งที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พระราชาแห่งอาณาจักรขอมโปรดให้สร้างขึ้นในช่วงเวลาที่พระองค์ครองราชย์สมบัติที่เมืองพระนครหลวง ประมาณ พ.ศ.๑๗๒๔ – ๑๗๖๓ หรือในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ตามความในศิลาจารึกปราสาทตาพรหม ประเทศอาณาจักรกัมพูชา

รูปแบบและแผนผังของอโรคยาศาล ประกอบด้วยปราสาทประธานรูปสี่เหลี่ยมย่อมุม มุมขวาของปราสาทประธานเป็นที่ตั้งของอาคารที่เรียกกันว่า บรรณาลัย โดยจะหันหน้าเข้าหาปราสาทประธานทั้งหมดล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วซึ่งมีโคปุระ (ประตูชุมทางเข้า) อยู่ทางด้านหน้าเพียงด้านเดียว ด้านนอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือจะปรากฏสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมกรุด้วยศิลาแลง

กรมศิลปากรขึ้นทะเบียน และประกาศขอบเขตโบราณสถานปราสาทเมืองเก่า เป็นโบราณสถานของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๕๓ ตอนที่ ๓๔ วันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๙ และ เล่ม ๙๙ ตอนที่ ๑๕๕ วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๕ ตามลำดับ เนื้อที่โบราณสถาน ๑ ไร่ ๒ งาน ๒๗ ตารางวา